

‘Het (werk)Boec van X’

Naam leerling:

Inhoudsopgave

Les 1 – Kennismaking met de Middeleeuwen	1
Les 2 – Middeleeuwse wetenschap en bronnen.....	3
Les 3 – Boeken en handschriften	7
Workshop A – Middeleeuwse kaarten	9
Workshop B – Middeleeuwse kosmos	13
Workshop C – Edelen in de samenleving.....	17
Workshop D – Armen in de samenleving	19
Workshop E – Het menselijk lichaam	21
Workshop F – Middeleeuwse religie.....	27
Redactiedag	29
Boekdag.....	32

B. (25 min.) Creatieve opdracht

Je mag zelf een invulling geven aan deze opdracht. Er zijn een aantal mogelijkheden, maar laat vooral je creativiteit de vrije loop!

- Teken jezelf in middeleeuwse kleding
- Ontwerp een papieren Facebookpagina van jouw middeleeuwse ik
- Teken een stripverhaal over jouw middeleeuwse dagindeling
- Teken je middeleeuwse huis en je middeleeuwse familie
- Teken je middeleeuwse hobby's

Les 2 – Middeleeuwse wetenschap en bronnen

Raad het Boek

Hieronder staan zes omschrijvingen van een middeleeuws boek. Ook zijn er zes auteurs of titels. Lukt het jou de omschrijving aan de juiste auteur of titel te linken?

1.

Dit boek gaat over de geschiedenis van de gehele wereld. Het vat alle belangrijke gebeurtenissen in het (Middel-)Nederlands samen, vertaald uit het Frans. Het 27.000 verzen omvattende werk is vooral belangrijk geweest voor de geestelijken in opleiding.

2.

Dit werk is net een encyclopedie, zoveel kennis omvat het. De schrijver benadrukt de authenticiteit van het werk door over de geschiedenis van de tekst te vertellen. Zo gaat het verhaal dat lang geleden de tekst was opgeschreven in het Grieks, om vervolgens in het Latijn te worden vertaald. Na vele omzwervingen kwam het hier aan in de Nederlanden, klaar om al uw vragen te beantwoorden.

3.

Wij weten niet door wie dit werk is geschreven; er wordt vermeld dat de schrijver ook een ander werk schreef, maar dat zijn wij helaas kwijt geraakt. Zo onbekend de schrijver is, zo bekend het verhaal. Al snel raakte het werk populair onder de stedelijke bevolking van de zuidelijke Nederlanden. Geestelijken en de Adel haalden hun neus op voor de geprezen inhoud.

4.

Centraal in dit werk staat wat men allemaal kan leren zolang je observeert. Anders dan de titel doet vermoeden gaat het niet over tuinen. Nu maken we je het bijna al te gemakkelijk. Zoek daarom naar de bijbehorende schrijver van dit werk.

5.

Dit werk is zeer belangrijk voor mensen die niet het Latijn machtig zijn, maar wel willen weten hoe het hoort. Terwijl de schrijver de wereldse geschiedenis vertelt, schudt hij ook belangrijke omgangsvormen uit de mouw. Wie is de schrijver van dit werk?

6.

Één van de oudste middelnederlandse werken. Het verhaal dat echter wordt verteld is zowaar nog ouder. Het verhaal gaat over macht, verraad en vertrouwen. Wij weten niet wie dit werk geschreven heeft, vermoedelijk werd het al langer verteld voordat het op papier terecht kwam.

	Auteur/Boek	Omschrijvingsnummer
A.	Jan van Boendale	
B.	Van den Vos Reynaerde	
C.	Karel ende Elegast	
D.	Het boek van Sidrac	
E.	De Rijmbijbel	
F.	Jacob van Maerlant	

Middeleeuwse argumenten

Het boek van Sidrac is onze belangrijkste kennisbron voor deze projectweek. De argumenten die in deze tekst worden gegeven zijn illustratief voor hoe middeleeuwers redeneerden. Lees V&A 117 op bladzijde 63 in *Sidrac* en beantwoord de volgende vragen.

Waarom kan het regenen als er geen water in de buurt is?

Hoe verklaart Sidrac dat wolken verschillende kleuren hebben?

Waar baseert Sidrac zijn kennis op? Zijn dit experimenten, waarnemingen of is het een autoriteit?

Lees nu V&A 152 op bladzijde 67 en beantwoord daarna de volgende vragen

Sidrac heeft het over drie groepen dieren en de mens; wat is de onderscheidende factor van deze groepen?

Waar baseert Sidrac zijn kennis op? Zijn dit experimenten, waarnemingen of is het een autoriteit?

Welke bronnen 'vergeet' Sidrac te noemen? Weet je ook waarom?

Middeleeuws experiment 1: Waarom valt niet alles even snel naar beneden?

Benodigdheden:

- Handdoek
- Weegschaal
- Val-objecten:
 - Kiezels
 - Knikkers
 - Veren
 - Vellen Papier
- Paperclips
- Bolletje touw
- Schaar

Methode:

1. Weeg de verschillende objecten.
2. Noteer de vorm van de verschillende objecten.
3. Leg de handdoek op de vloer, dit zal de val van de objecten breken.
4. Laat twee verschillende objecten van 2.5 meter hoogte vallen op de handdoek. Schrijf op welke sneller en welke langzamer is.
5. Herhaal het experiment, maar bind nu meerdere van dezelfde objecten aan elkaar met paperclips of touw; vergelijk bijvoorbeeld de valtijd van een bundel veren met één enkele veer.
6. Herhaal stap 4 en 5 met andere objecten.
7. Maak een lijst met de oplopende valtijd.

Vragen:

Probeer de volgende vragen te beantwoorden met de kennis van middeleeuwse wetenschap. Een plotselinge ontdekking van de universele zwaartekracht door dit experiment is niet waarschijnlijk met een huis-tuin-en-keukenexperiment. Kijk naar de verschillende eigenschappen van de objecten (gewicht, vorm, opbouw, oorsprong) en probeer daarmee je antwoorden te beargumenteren.

- Vallen sommige objecten sneller dan andere dingen? Waarom?
- Als je veel vellen papier aan elkaar bindt, valt het bundeltje dan sneller dan een enkel papiertje? Hoe zou dat komen?
- Wordt het object versneld des te dichter het bij de grond komt? Waarom?
- Waarom kan een licht object even snel vallen als een zwaar object?

Middeleeuws experiment 2: Wat is het zwaarste element?

Benodigdheden:

- Karaf/Maatbeker
- Water
- Olijfolie
- Glazen
- Kleurstof (inkt)
- Muntje
- Kiezel
- Hout

Methode:

A)

1. Vul de maatbeker met water.
2. Doe nu een aantal druppels inkt bij het water, wat zie je?
3. Vul een glas met water uit de maatbeker.
4. Doe er wat olie bij; wat zie je?

Kun je het verschil tussen stap 2 en 4 verklaren?

B)

5. Vul een glas uit de maatbeker tot hij helemaal vol is. Er mag geen druppel meer bij kunnen. Wat zie je?

Kun je dit verschijnsel verklaren?

C)

6. Houd met een blokje een afwasteil schuin.
7. Giet er nu wat water op.

Verklaar waarom het water die kant op stroomt.

D)

8. Vul de afwasteil met nog meer water.
9. Gooi er een muntje in, een takje hout en een kiezel.

Wat zinkt er en kun je dat verklaren aan de hand van de eigenschappen?

Uit welke elementen bestaan de verschillende objecten?

Welk element is het zwaarst?

Les 3 – Boeken en handschriften

Zelf 'perkament' maken

Materiaal

- Waterkoker met water
- Grote bakken
- Theezakjes
- Koffiepoeder (geen korrels)
- A4-papier
- Aansteker
- Verwarming (om het perkament sneller te laten drogen)
- Hand- en theedoeken

Werkwijze

- Kook water in de waterkoker en zet een grote bak klaar met een theezakje erin.
- Scheur eventueel de randjes van het A4-papier eraf om het er middeleeuws uit te laten zien
- Giet het hete water in de bak en laat het papier (in een grote bak kunnen gemakkelijk meerdere papieren tegelijkertijd) er langzaam in zakken.
- Laat het water afkoelen
- Leg de hand- en theedoeken klaar, haal voorzichtig het papier uit de bak en leg deze op de doeken. Dep het papier voorzichtig wat droger
- Strooi wat koffiepoeder over het nog natte papier heen en wrijf dit voorzichtig een beetje uit
- Leg het papier op de verwarming of op een andere plek om te drogen. Op de verwarming moet het papier af en toe worden omgedraaid omdat het anders gaat kreuken.
- Als het papier droog is kun je met een aansteker de randjes in brand steken om een gebrande, middeleeuws ogende rand aan het papier te krijgen

Transcriberen

Het is maar goed dat er een moderne uitgave van het boek van Sidrac is, dat maakt het voor ons een stuk makkelijker om te lezen. De meeste Middelnederlandse literatuur is overgeleverd in handschriften, dat wil zeggen handgeschreven boeken. Een groot deel daarvan is alleen in handschrift te lezen. Tijdens deze opdracht gaan we kijken in het Comburgse handschrift, één van de handschriften waar de moderne uitgave van het boek van Sidrac op is gebaseerd. Het is de bedoeling dat je een stuk Middelnederlandse tekst gaat transcriberen. Transcriberen is een van oorsprong Latijns woord voor het omzetten van oude schrifttekens naar moderne drukletters. De tekst die door de omzetting ontstaat, heet een transcriptie. Bij het maken van een transcriptie is het belangrijk dat je zo dicht mogelijk bij het middeleeuwse voorbeeld blijft. Interpunctie, opmaak en zelfs fouten worden letterlijk overgenomen.

Richtlijnen

- juiste weergave van een tekst (interpunctie en opmaak letterlijk overnemen)
- fouten laten staan, deze kunnen belangrijk zijn
- afkortingen uitschrijven (aanvullingen altijd cursief)
- spaties (of gebrek aan spaties) laten staan
- regels aanhouden of een '/' bij het beginnen van een nieuwe regel
- hoofdletters laten staan
- onleesbare letters tussen [...]

Afkortingen

In middeleeuwse handschriften worden verschillende afkortingen gebruikt. Perkament was kostbaar en het is belangrijk om zoveel mogelijk ruimte te besparen. Het meest voorkomende afkortingsteken is een bovengeplaatst horizontaal streepje. Boven een klinker geeft dit meestal aan dat er een *m* of *n* is weggelaten. Er zijn nog vele andere afkortingstekens die hun oorsprong uit het Latijn hebben. Omdat het maken van een eerste transcriptie al lastig genoeg is, kunnen jullie andere afkortingstekens gewoon overnemen.

Tips

Veelvoorkomende problemen bij het maken van een transcriptie is dat sommige letters in meerdere vormen voorkomen. Zo is er bijvoorbeeld een gewone 's' en een stok 's' (lijkt op een f zonder streepje). Daarnaast kunnen letters erg veel op elkaar lijken. Hieronder volgt een lijst met letters die veel op elkaar lijken:

- de 'i' en de 'j'
- de 'c' en de 't'
- de 'v' en de 'b'

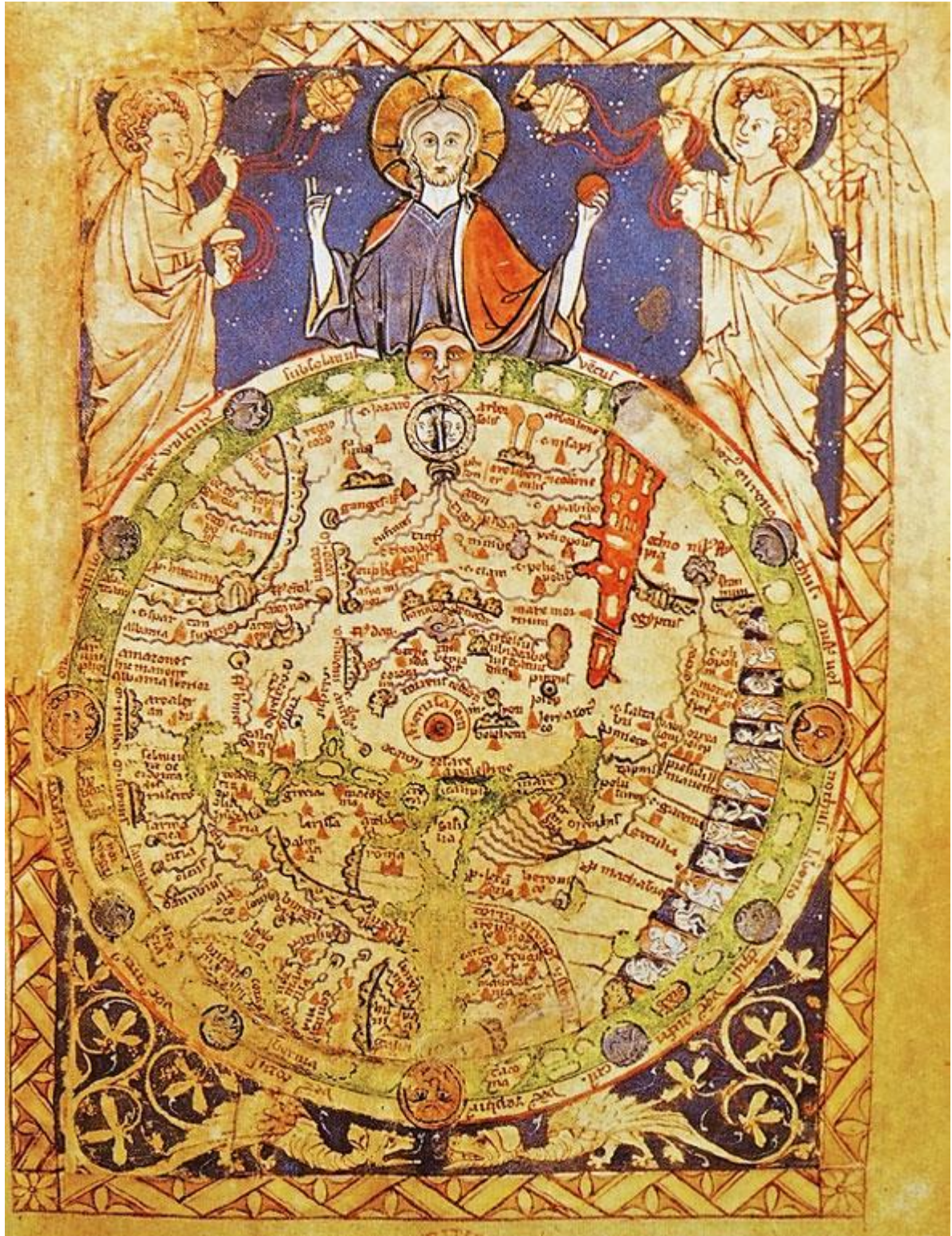
Een andere moeilijkheid is het onderscheiden van de letters 'm', 'n' en 'i' wanneer deze achter elkaar voorkomen. Het kan soms lijken of er dit staat: 'mm', terwijl er dit staat: 'min'. Een tip is het tellen van de pootjes en goed kijken of je de puntjes van de 'i' kunt zien.

Kom je er echt niet aan uit, probeer dan één letter te nemen die je duidelijk kunt herkennen en zoek deze door de rest van de tekst op. Probeer je niet blind te staren op het ontcijferen van hele woorden, maar zie het als een invuloefening.

Workshop A – Middeleeuwse kaarten

Voorbeelden van middeleeuwse kaarten

Klaaropdracht: Zoektocht Hereford-kaart

Hieronder zie je een kopie van de Hereford-kaart met nummers erop. Zoek de juiste plaatsen bij de juiste nummers. Onder de kaart staat een lijst met alle plaatsen en gebieden die op de kaart zijn aangegeven.

Bijvoorbeeld: nummer 1 op de kaart is Constantinopel. Dit voorbeeld klopt uiteraard niet!

Plaatsen/gebieden

- Constantinopel
- De Ganges
- Egypte en de Nijl
- De Rode Zee
- Griekenland/berg Olympus
- Jeruzalem
- Engeland
- De Straat van Gibraltar/de pilaren van Hercules
- Het aardse Paradijs
- De ark van Noach
- Minotaurus en het labyrint
- Ierland
- Scandinavië
- Vreemde volkeren
- Italië en Rome
- Schotland
- Nederland
- De Dode Zee

Workshop B – Middeleeuwse kosmos

Informatie opzoeken

Zoek met behulp van de volgende vragen informatie ter voorbereiding van het debat. Zoek zowel informatie over het geocentrische- als het heliocentrische model op. Op deze manier sta je sterker in je schoenen tijdens het debat en kun je de argumenten van je tegenstander makkelijker weerleggen. Zorg er ook voor dat je opschrijft hoe je aan de informatie gekomen bent. Op welke website ben je de informatie tegengekomen en hoe kwam je bij die website terecht? Welke zoektermen heb je gebruikt, waarom koos je juist voor deze website? Kortom: vermeld de weg die je hebt afgelegd!

Geocentrisch:

- Beschrijf het geocentrische wereldbeeld; wat zijn de kenmerken?

- Geef argumenten voor het geocentrische wereldbeeld

- Bedenk argumenten tegen het geocentrische wereldbeeld en zorg ervoor dat je deze kunt weerleggen

Heliocentrisch:

- Beschrijf het heliocentrische wereldbeeld; wat zijn de kenmerken?

- Geef argumenten voor het heliocentrisch wereldbeeld

-
-
- Bedenk argumenten tegen het heliocentrische wereldbeeld en zorg ervoor dat je deze kunt weerleggen
-
-
-
-

Voorbeelden van zoektermen:

- Ptolemeus
- Copernicus/De Revolutionibus
- Galileo Galilei
- Epicykels/retrograde
- Schijn gestalten
- Kerkelijke autoriteit

Debat

Tips voor een goed debat:

1. Een knallende opening; zorg ervoor dat je meteen de aandacht van je publiek trekt. Een goede introductie kan humor, een anekdote of schokkende feiten bevatten. Daar mag je best bij overdrijven.
2. Zorg ervoor dat je je standpunt goed kunt onderbouwen. Dit wil zeggen dat je redenering moet kloppen. Geef dus niet alleen aan dat het zo is, maar leg ook uit waarom het zo is.
3. Verplaats je in je tegenstander. Zorg ervoor dat je beide kanten voorbereidt. Probeer te bedenken met welke argumenten je tegenstander kan komen. Bedenk dus niet alleen argumenten voor je stelling maar ook tegenargumenten. Het weerleggen van tegenargumenten zorgt ervoor dat je redenering extra sterk overkomt.

Regels voor het debat:

1. Je mag iemand niet in de rede vallen. Laat elkaar uitspreken.
2. Zorg ervoor dat je teamgenoten ook aan het woord komen.
3. Het debat duurt 30 minuten; verdeel de tijd zo gelijk mogelijk. Beide partijen krijgen 5 minuten om te spreken. De jury krijgt 5 minuten om te overleggen met elkaar en om een uitspraak te doen.

Je docent wijst aan wie welke rol vervult in het debat. Hieronder vind je een overzicht over wat je rol inhoudt:

- Groepsleider; zorgt ervoor dat zijn groepje zich aan de regels van het debat houdt en houdt de tijd bij (5 min)
- Notulist; schrijft en noteert. Je hoeft niet alles letterlijk over te schrijven, maar zorg ervoor dat je de belangrijkste argumenten die de kandidaten aandragen noteert. Bij het teruglezen van je verslag moet iemand die het debat niet heeft bijgewoond kunnen begrijpen waar het over ging.

- Spreker 1; beschrijft zijn/haar standpunt en probeert met argumenten de tegenstander te overtuigen. Spreker 1 van de tegenpartij mag de eerste spreker uitdagen en aanvallen
- Spreker 2; verdedigt de argumentatie van spreker 1 tegen gedane aanvallen van de tegenpartij en komt eventueel met nieuwe argumentatie.
- Jury; is een onafhankelijke partij die beslist wie het debat gewonnen heeft. De winnaar is niet perse degene die daadwerkelijk gelijk heeft, maar degene die zo goed mogelijk heeft aangetoond dat hij gelijk heeft.

Waar let de jury op:

1. Zijn de argumenten goed uitgewerkt?
2. Wordt er voldoende op de argumenten van de tegenstander gereageerd?
3. Worden begrippen goed gedefinieerd?

Extra opdrachten

Als je eerder klaar bent met de opdrachten, of als je even niks te doen hebt, kijk dan even naar deze extra opdrachten.

De clepsydra

Een clepsydra, of waterdief, is een vaas met een nauwe hals en een dikke buik. In het onderste gedeelte is een aantal gaatjes geboord. Als men een clepsydra recht in het water steekt, dringt het water door de gaatjes in de buik naar binnen, terwijl de lucht door de halsopening ontsnapt. Sluit men de halsopening vervolgens met de duim af en tilt men de clepsydra uit het bad, dan doet zich een merkwaardig verschijnsel voor: het water blijft in de vaas hangen. Pas als men de duim oplicht, vloeit het water door de gaatjes weg.

Een simpele versie van de clepsydra is een rietje. Je hebt hiervoor twee glazen of bekervodig. Een daarvan is gevuld met water, het andere is leeg. Zet het rietje recht in het glas met water en houdt daarna je duim bovenop het rietje. Til dan het rietje uit het glas, het water zal niet weglopen, net als bij de clepsydra uit de Middeleeuwen. Wanneer je het rietje boven het lege glas houdt, haal je je duim weer weg. Het water loopt dan uit de onderkant van het rietje het lege glas in.

Opdracht:

Probeer een middeleeuwse verklaring te vinden voor de werking van de clepsydra. Waarom loopt het water niet door de gaatjes weg wanneer men de bovenkant van de hals afsluit?

Extra vragen

1. Welke verschijnselen in het zonnestelsel zijn in strijd met het geocentrisch wereldbeeld?

2. Wat zijn de sterke punten van het heliocentrisch wereldbeeld?

3. Wat zegt de Bijbel over het geocentrische wereldbeeld?

4. Welke uitspraak is waar in een geocentrisch model? (meerdere antwoorden mogelijk)

- a. De planeten bewegen in ellipsvormige banen
- b. De planeten bewegen aan de hemel
- c. De aarde staat stil in het heelal

5. In een heliocentrisch model draait de aarde eenmaal per dag om haar as in oostelijke richting. Zo kun je het volgende verschijnsel verklaren:

- a. de lusbeweging van de planeten
- b. de beweging van de maan
- c. de westwaartse beweging van de gehele hemel ten opzichte van de horizon
- d. de oostwaartse beweging van de gehele hemel ten opzichte van de horizon

6. De lusbeweging van Mars, die aan de hemel werd waargenomen:

- a. is alleen te verklaren met het geocentrische model
- b. is alleen te verklaren met het heliocentrische model
- c. is te verklaren met zowel het geo- als heliocentrische model

Workshop C – Edelen in de samenleving

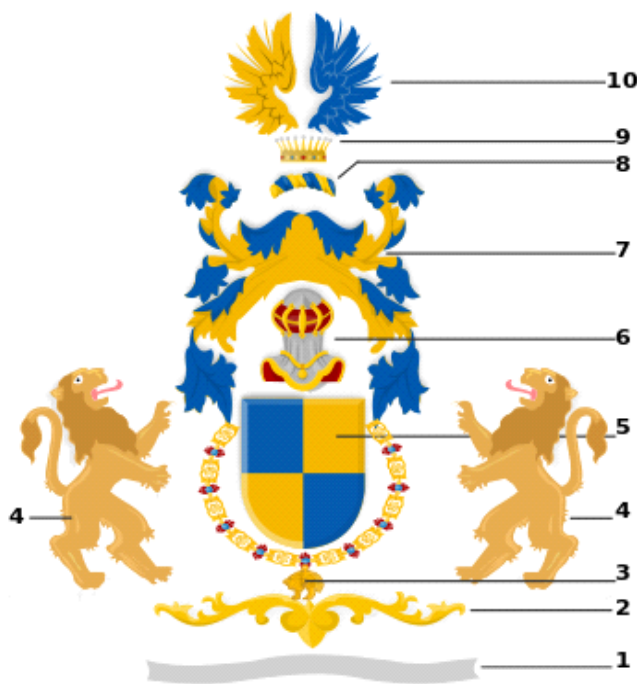
Handout heraldiek

Opdracht:

Maak je eigen familiewapen, met alles erop en eraan!

Hoe ziet een familiewapen eruit?

Ter inspiratie staat hieronder een familiewapen zoals dat in de middeleeuwen werd gemaakt.

Opbouw van een wapen:

- (1) Motto
- (2) grond
- (3) ordeteken
- (4) schildhouder
- (5) schild
- (6) helm
- (7) Dekkleden
- (8) wrong
- (9) rangkroon
- (10) helmteken

Een schild kan op verschillende manieren worden verdeeld. Een aantal veel voorkomende vlakverdelingen zijn in de figuur aangegeven.

Indeling van het familiewapen:

- (1) Doorsneden
- (2) Gedeeld
- (3) Doorsneden en halfgedeeld
- (4) Gedeeld en linksdoorsneden
- (5) Gevierendeeld
- (6) Gevierendeeld met hartschild
- (7) Geschuind
- (8) Links geschuind

zilver goud sabel azuur keel sinopel

Welke kleuren te gebruiken? Wikipedia geeft raad:

Heraldische naam	Weergave in zwart-wit	Gebruikelijke naam	Symbolische betekenis	Voorbeeld
Officiële kleuren				
azuur of lazuur	horizontale arcering	blauw	wetenschap, waarheid	
keel	verticale arcering	rood	moed, opoffering	
sinopel	diagonaal van linksboven naar rechtsonder ^[1]	groen	mildheid, hoop	
sabel	effen zwart of horizontale en verticale arcering	zwart	gevaar, kracht	
Kleuren die niet in alle literatuur tot de heraldische kleuren worden gerekend				
purper	diagonaal van linksonder naar rechtsboven ^[1]	paars	waardigheid	
oranje	verticale onderbroken lijnen van afwisselend punten en strepen	oranje	waarheid	
bruin	verticaal en diagonaal van linksboven naar rechtsonder ^[1]	bruin	macht	
Overige				
natuurlijke kleur	de kleur die het afgebeelde stuk in werkelijkheid heeft			
Metalen of tincturen				
goud of or	puntjes	goud of geel	wijsheid, rijkdom	
zilver of argent	effen wit	zilver of wit	trouw	

Workshop D – Armen in de samenleving

Informatie te lezen voor het spel ‘één tegen honderd’

Arme mensen hadden het in de Middeleeuwen niet makkelijk. Ze telden niet mee in de samenleving en vielen als het ware buiten de samenleving, de driestandenmaatschappij. De eerste stand bestond uit de geestelijkheid, de tweede stand uit de adel en de derde stand uit de boeren. Armen konden niet voor zichzelf zorgen en vielen dus buiten deze standen. Er moest voor hen gezorgd worden, maar dit was niet vanzelfsprekend in de Middeleeuwen. In de twaalfde eeuw kwamen er steden op en er ontstond een geldeconomie. Er ontstond hierdoor een nieuwe, vierde klasse die voor het grootste gedeelte bestond uit stedelingen zoals kooplieden, handelaars en stadsbestuurders. Er was meer organisatie nodig en er kwamen voorzieningen voor het regeren van de stad en het waarborgen van de veiligheid van de inwoners. Sociale voorzieningen hoorden hier ook bij. Zonder deze voorzieningen en het zorgen van de stadsbestuurders en rechters waren armen kansloos in de middeleeuwse samenleving.

Waarom deed men aan armenzorg in de Middeleeuwen?

In de Middeleeuwen was het, vanuit religieus oogpunt, belangrijk dat er voor armen gezorgd werd. Volgens de Bijbel moest men namelijk arme mensen helpen. Dit waren mensen die niet voor zichzelf konden zorgen en bijvoorbeeld geen geld hadden om brood te kopen. Er kwam in de Middeleeuwen dan ook een broodbank, een soort van middeleeuwse voedselbank, waar armen brood konden halen zodat zij konden eten en voor zichzelf konden zorgen. Het was belangrijk om je naasten lief te hebben als jezelf, zoals de Bijbel voorschrijft. Dan kon je in de hemel komen. Het helpen van anderen kwam jezelf dus ook ten goede in de Middeleeuwen, zo geloofden de mensen. Armen helpen deed je uit liefde.

Wie regelden de armenzorg en welke voorzieningen waren er?

Armenzorg was in de Middeleeuwen in handen van de stadsbestuurders en de kerkelijke bestuurders. Vanuit de kerken werden broodbanken opgezet en er werd soms ook onderdak verleend aan oude en arme mensen. Later groeiden deze opvangen vaak uit tot wees- en verzorgingstehuizen. Het helpen van armen was dus zowel een religieuze als een burgerlijke plicht.

Tips voor het snel scannen en lezen van informatie

- Let op begrippen die steeds terugkomen, die zijn belangrijk
- Let op tussenkopjes, die vatten vaak de informatie die volgt samen
- Kijk naar de eerste en laatste zinnen van iedere alinea, daar staat vaak de belangrijkste informatie in

Extra vragen

1. Onder welke stand vielen armen in de Middeleeuwen?

2. Vanuit welk oogpunt was het verstandig om aan armenzorg te doen?

3. Wie deden er aan armenzorg?

4. Welke voorzieningen bestonden er voor armen in de Middeleeuwen? Wat hield armenzorg in?

5. Wanneer was je arm in de Middeleeuwen?

Praktische opdracht en tips

Je gaat een stripverhaal maken over armenzorg in de Middeleeuwen. Het stripverhaal moet aan de volgende eisen voldoen:

- Het moet duidelijk worden uit je stripverhaal dat je begrijpt wat armen waren in de Middeleeuwen, wie er aan armenzorg deden en waarom
- Maak onder het stripverhaal een klein bijschrift waarin je kort drie dingen uitlegt:
 - Welke mensen waren arm in de Middeleeuwen?
 - Wat hield armenzorg in?
 - Wat leverde het je op als je armen hielp in de Middeleeuwen?
 - Let op: dit bijschrift mag niet langer zijn dan ongeveer 100 woorden, het gaat in eerste instantie om je stripverhaal!
- Er moeten in het verhaal in ieder geval één of meerdere hoofdpersonen zijn die armen helpen; er moeten dus ook één of meerdere arme mensen in het verhaal voorkomen
- Het stripverhaal mag niet korter zijn dan ongeveer zes plaatjes, maar liever ook niet te lang, het moet wel samen met je bijschrift op je vel perkament uit les 3 passen!
- Let op de kleding van de mensen: hoe ziet een rijk of een arm iemand eruit in de Middeleeuwen?
- Laat je creativiteit de vrije loop!

Workshop E – Het menselijk lichaam

Karakterspel

Beantwoord de volgende 10 vragen om er achter te komen welk karakter je bent. Vul de tabel in voor jezelf en wat je denkt dat je buurman is of zou doen.

1. Wat is je sterrenbeeld?
 - a. Ram, Leeuw, Boogschutter
 - b. Stier, Maagd, Steenbok
 - c. Tweelingen, Weegschaal, Waterman
 - d. Kreeft, Schorpioen, Vissen

2. Je bent op een feestje van een kennis maar je vrienden zeggen op het laatste moment af. Op een paar mensen na ken je niemand op het feest. Wat doe je?
 - a. Je gaat de dansvloer op, spreekt mensen aan en maakt nieuwe kennissen; het is tenslotte feest.
 - b. Je bent boos dat jouw vrienden te laat zijn. Je uit je frustratie in een whatsapp-bericht. Na nog eens te hebben rondgekeken dat je niemand kent, verlaat je het feest.
 - c. Je bent teleurgesteld dat je vrienden niet zijn komen opdagen. Je gaat bij een aantal onbekenden staan en luistert naar hun gesprek.
 - d. Je kijkt wat rond of je iemand kent. Daarna speel je een beetje met je telefoon in een hoekje van een kamer, gaat nog even naar de wc, en gaat dan naar huis.

3. Van welk seizoen houd jij het meest?
 - a. Lente
 - b. Zomer
 - c. Herfst
 - d. Winter

4. Welk studiepatroon past het meest bij jou?
 - a. Leert weinig, haalt goede cijfers.
 - b. Leert veel, haalt hoge cijfers.
 - c. Leert veel, haalt voldoende.
 - d. Leert weinig, met hakken over de sloot.

5. Wat doe je het liefst?
 - a. Uitgaan met vrienden.
 - b. Sporten.
 - c. In je eentje een boek lezen.
 - d. Slapen.

6. Kies een nagerecht:
- Vijgen met honing.
 - Koffie met pure chocola.
 - Citroensorbet.
 - Kaasplankje.
7. Wat past het best bij jou?
- Ondernemend
 - Avontuurlijk
 - Bedachtzaam.
 - Dromerig.
8. Je komt erachter dat jouw broertje jouw telefoon van de tafel heeft gestoten; ondanks de lelijke barst in het scherm doet de telefoon het nog. Hoe reageer je?
- Je bent geïrriteerd maar accepteert zijn excuses.
 - Je bent kwaad; je schreeuwt dat hij zoiets nooit meer moet doen.
 - Je bent boos en negeert hem voorlopig.
 - Je bent teleurgesteld, maar er is eenmaal niets aan te doen; wat is gebeurd, dat is gebeurd.
9. Wat ga je doen op vakantie?
- De bergen in, fijn klimmen.
 - Interrailen, je ziet wel waar je uit komt.
 - Naar een stad, veel bezoeken en bekijken.
 - All-inclusive zonnen op een cruise schip.
10. Kies een kleur
- Rood
 - Geel
 - Zwart
 - Wit

Vraag	Punten per vraag	Ik	Buurman/buurvrouw
1.	1		
2.	3		
3.	1		
4.	2		
5.	2		

6.	1		
7.	3		
8.	3		
9.	2		
10.	1		

Bij iedere vraag staat een puntentelling. Tel nu de aparte scores op voor de keren dat je respectievelijk *a.*, *b.*, *c.* en *d.* hebt ingevuld. Als je bijvoorbeeld alleen bij vraag 2 en 4 *a.* hebt ingevuld, dan is je totaalscore voor *a.* 5 (3+2). Vul dat in voor onderstaande tabel voor jezelf en je buur.

Antwoord	Totaalscore Ik	Totaalscore Buur	Temperament
a)			Sanguinicus
b)			Cholericus
c)			Melancholicus
d)			Flegmaticus

Welk antwoord heeft het hoogst aantal punten? Dat is je temperament, je karaktereigenschap. Kijk nu of je buurman ook zo over je denkt. Zien jullie overeenkomsten of verschillen? Kun je je vinden in je karaktereigenschap? Wat klopt wel, wat klopt niet?

Sanguinicus

Je bent een aardig en sociaal persoon met veel vrienden. Je bent een geboren leider en houdt van uitdagingen. Sommigen vinden je te druk of kinderachtig maar door je gevoel van humor vind niemand je onaardig. Af en toe voel je je gefrustreerd en schiet je uit je slof; even later ben je weer kalm. Volgens de middeleeuwse wetenschap heb je veel bloed in je lichaam. Je wordt geassocieerd met de lucht, zoete dingen, de lente en het oosten.

Cholericus

Je bent avontuurlijk en dapper. Je trekt er graag op uit, of het nu alleen is of met vrienden. Je begrijpt dingen snel en vindt leren niet vervelend. Toch houd je liever van sporten en sociale gelegenheden. Soms kun je ongelooflijk kwaad worden en hebt moeite om dan rustig te blijven. Middeleeuwse wetenschappers zouden zeggen dat dit komt omdat je een bovengemiddeld warm lichaam hebt. Dit komt omdat er veel geel gal in je lichaam zit. Je wordt geassocieerd met vuur, bitter eten, de zomer en het zuiden.

Melancholicus

Je bent een stille denker. Je houdt van lezen, culturele gelegenheden en praten. Je vindt het fijner om je verjaardag met alleen je beste vrienden te vieren dan een groot feest te houden. Je hebt moeite om je gedachten te formuleren en vaak voel je je onbegrepen en dat maakt je

neerslachtig. In de Middeleeuwen werd dit verklaard door te zeggend dat je te veel zwart gal in je lichaam had; dit maakt je koud. Je wordt geassocieerd met aarde, zuur eten, de herfst en het westen.

Flegmaticus

Je bent rustig en voelt je vaak ontspannen. Je hebt een fijne vriendengroep die het liever allemaal rustig aan doen, dan dat jullie veel moeten doen. Je snapt dan ook niet zo goed waarom anderen zo gestrest kunnen zijn over een cijfer, uitvoering of wedstrijd. Je vindt verandering lastig en gaat confrontaties uit de weg. Soms wordt je traag genoemd maar dat maakt jou niets uit. Je hebt veel slijm in je lichaam, volgens de middeleeuwse wetenschap. Je wordt geassocieerd met water, zoute dingen, de winter en het noorden.

Middeleeuws schema

Probeer met de antwoorden uit de test en de omschrijvingen van de karakters, een zo goed mogelijk ingevuld schema te maken van de vier temperamenten.

	Sanguis	Cholerisch	Melancholisch	Flegmatisch
Lichaamssap				
Element				
Positieve eigenschappen				
Negatieve eigenschappen				
Windrichting				
Sterrenbeeld				
Seizoen				
Leeftijd				
Categorie				
Planeet				

Workshop F – Middeleeuwse religie

Informatie uit de Lekenspiegel

Als de ziel rechtvaardig en goed is, is zij de mooiste schepping van God. Als een ziel echter zondig is, is zij juist heel lelijk. De ziel is een geest. Je kan haar niet pakken en mensenogen kunnen haar niet zien. God schiep twee geesten die nooit zullen ophouden te bestaan: de engel en de ziel. Als de ziel het lichaam moet verlaten, gaat alles met haar mee: lucht, vuur, horen, zien, stemmen. Er blijven dan alleen nog stoffelijke zaken over: vlees en bloed. Het bloed verandert in water en trekt meteen in het vlees. Het vlees rot weg en wordt aarde. De andere zaken, die etherisch worden genoemd, vergaan echter niet. De ziel bevindt zich in het bloed en daarmee overal in het lichaam. Waar geen bloed is (zoals in haren, tanden en nagels), daar is de ziel ook niet. Alle gevoelens komen voort uit de ziel. Zodra de ziel het lichaam verlaat, verliest het lichaam alle gevoel.

Er zijn drie soorten zielen. De eerste is de rationele ziel, die onderscheid kan maken tussen goed en kwaad en die eeuwig zal leven. De mens heeft zo'n ziel. De tweede ziel behoort toe aan vogels en andere dieren. Deze ziel kan niet spreken en is onredelijk. Het is niet meer dan een gevoel. Als het beest sterft, gaat de ziel ook dood. De derde soort betreft zielen die zorgen voor groei, maar die geen gevoel of verstand bezitten. Hierover beschikken planten en bomen. Als zij verdrogen of omvallen, gaat hun ziel ook te gronde.

De ziel is afkomstig van God. Het lichaam kan niets zonder de leiding van de ziel, die de ziel op haar beurt heeft gekregen van God. De ziel is onsterfelijk en leeft voort en moet daarom meer boeten voor zonden dan het lichaam, dat sowieso doodgaat. Zielen zijn ondergeschikt aan God en vinden alles wat Hij doet rechtvaardig. Als zij dus gestraft worden voor hun zonde, vinden zij dat niet erg, maar terecht.

De ziel verlaat het lichaam via de mond. Als een kind sterft in de baarmoeder heeft het al een ziel. Deze ziel gaat dan naar buiten via de mond van de moeder. Een ziel die goed geleefd heeft wordt door engelen opgehaald en naar de hemel gebracht. Een ziel die zonden begaan heeft maar daar op tijd berouw over heeft getoond, wordt bij de dood van het lichaam opgehaald door een engel die haar tijdelijk overgeeft aan de duivel. De ziel wordt gestraft en gereinigd in het vagevuur en zal daarna alsnog naar de hemel gaan. Een ziel die altijd in zonden heeft geleefd en geen berouw heeft getoond over haar zonden, wordt bij de dood van het lichaam opgehaald door duivels en wordt in de hel voor eeuwig gefolterd.

Kleuren in de Middeleeuwen

In de Middeleeuwen, maar ook nog lang daarna, gaven kleuren vaak aanleiding tot hevige opwindning en emoties. Ondanks de angst dat Satan via de kleur alle menselijke zintuigen kon ontregelen waren destijds rood, wit en zwart de dominerende kleuren, vaak ingegeven door hun rol in de Bijbel.

Kleurgebruik:

De kleuren die een middeleeuws schilder gebruikte, hadden een symbolische betekenis.

Hieronder volgt een overzicht:

- zwart: dwaling, zonde, diepe rouw
- wit: reinheid, vreugde
- zilver: reinheid
- goud: rijkdom, macht, goddelijkheid
- rood: liefde, offer, uitdrukking van lijden
- purper: gezag
- paars: ingetogenheid, rouw, boetedoening, vasten
- grijs: wereldmijding, ouderdom, wijsheid
- groen: hoop, leven, toekomst
- geel: verraad, glorie, licht
- bruin: aarde, armoede
- blauw: de kleur van Maria, goddelijkheid, onschuld, trouw

Extra opdracht: gedicht schrijven

Je gaat een gedicht schrijven over het onderwerp van deze workshop. Je mag kiezen uit de onderwerpen de ziel, de hemel, de hel of het vagevuur. Een combinatie van deze onderwerpen mag ook. Je mag zelf bepalen hoe jouw gedicht eruit komt te zien. Als je even niet weet hoe je het aan moet pakken kun je ook de volgende werkwijze volgen:

- De eerste regel van het gedicht bestaat uit één woord dat het gekozen onderwerp benoemt (hel, ziel, hemel, vagevuur; dit kan bijvoorbeeld gezien worden als de titel van het gedicht)
- De tweede regel telt twee woorden die het onderwerp beschrijven
- De derde regel heeft drie woorden en verklaart wat het onderwerp inhoudt: wat doet het onderwerp met de mens, wat heeft het voor invloed?
- De vierde regel bestaat uit vier woorden en beschrijft wat jij van dit onderwerp vindt
- De vijfde, de laatste regel, telt vijf woorden en beschrijft de invloed van het onderwerp op jouw leven

Als je klaar bent met je gedicht kun je het nog versieren door bijvoorbeeld de eerste letter middeleeuws te maken. Je kan er ook voor kiezen om de rest van het gedicht te versieren en een bijpassende lay-out te maken. Bewaar je gedicht goed, dit komt uiteindelijk in je boek!

Redactiedag

Foute tekst

Hieronder vinden jullie een tekst waarin de schrijver een aantal foutjes heeft gemaakt: hoeveel kunnen jullie eruit halen?

MBO OPLEIDINGEN MOETEN WEER AANTREKKELIJKER ZIJN.

Stel: De opleiding voor vakmensen heeft een slecht imago, en je hebt dus te weinig vakmensen in je land. Wat doe je dan? Juist, ervoor zorgen dat de opleiding weer aantrekkelijk wordt. Dat gaat onderwijsminister Jet Bussemaker in ieder geval proberen door het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) flink te hervormen

In een interview in de Volkskrant vertelt minister Bussemaker maandag dat ze het mbo "innovatiever, kleinschaliger en regionaler" wil maken. Ook wil ze af van het slechte imago, door de opleidingsniveau's andere namen te geven. Nu is er nog sprake van mbo niveau 1 tot en met 4, straks moet elk niveau een eigen naam krijgen. Niveau 1 word komend studiejaar al omgedoopt tot 'entreeopleiding'. Niveau 2 en 3 wil de minister "'middelbaar vakonderwijs' gaan noemen, en niveau 4 zal de naam 'middelbaar beroepsonderwijs' houden.

Experimentele opleidingen

Daarnaast wil minister Bussemaker scholen de ruimte geven om nieuwe, experimentele opleidingen te beginnen. Als er in Friesland bijvoorbeeld veel vraag is naar waterwerkers, dan kan een Friese mbo-instelling daar een opleiding in zullen beginnen. Als de school kan aantonen dat er na deze opleiding werk voor haar leerlingen is in de regio, dan wordt de nieuwe opleiding goedgekeurt . Ook mbo-instellingen meer moeten samen gaan werken met bedrijven in de regio.

Intakegesprekken

Verder wil de minister ook graag dat er studiebijsluiters en intakegesprekken komen, net zoals op het hbo en de universiteit. Op deze manier weten studenten al voor ze gaan studeren waar ze aan toe is .

Beter en uitdagender

Ten slotte wil de minster dat meer leerlingen specifiek voor het mbo gaan kiezen door de opleidingen beter en uitdagender te maken. Om hiervoor te zorgen, moeten er volgens haar standaardexamens, zoals de centrale eindexamens op de middelbare school, komen.

Uitdagender onderwijs moet ook meer leerlingen richting de vakopleidingen trekken. Hiervoor wil Bussemaker een excellentieprogramma invoeren. Leerlingen die dat volgen, leren via een "meester en gezelschap"-constructie : ze werken dan bij een vakman, die hen het vak in de praktijk bijbrengt.

Al deze hervormingen moeten er uiteindelijk voor gaan zorgen dat scholieren het mbo niet langer links laten liggen. Want dat is volgens de minister talentverspilling. "Het leren van een vak is iets om trots op te zijn. Dat aantrekkelijker en zichtbaarder worden."

(Bron: <http://www.scholieren.com/blog/4638/mbo-opleiding-moet-weer-aantrekkelijk-zijn>)

*Deze tekst is zo herschreven, dat er spellingsfouten, formuleringsfouten, grammaticale fouten en andersoortige fouten in te vinden zijn.

Extra opdracht

Klaar met je tekst? Heel goed. Dan is het aan jou de eer om een mooi voorwoord en nawoord te schrijven. Als je het goed doet, dan kan jouw tekst ook in de boeken worden opgenomen van klasgenoten die geen voor- of nawoord hebben!

In de middeleeuwen van het voorwoord van een handschrift erg belangrijk. Er werd in verteld voor wie het verhaal was geschreven en wat er in het boek te lezen was. Het was meestal in rijm geschreven, dus we dagen je uit....

Om het je iets makkelijker te maken, staan hieronder onderwerpen die je in je voorwoord en in je nawoord kunt opnemen. Maar je bent ook vrij om zelf iets te verzinnen!

Inhoud voorwoord:

- Wat er te lezen valt in het boek
- Hoe ont-zet-tend zwaar het was het boek te schrijven
- Hoe lang je ermee bezig bent geweest
- Voor wie je het boek hebt geschreven
- Waarom je het boek hebt geschreven

Inhoud nawoord:

- Welke bronnen je hebt gebruikt
- Een dankwoord
- Wie de schrijvers zijn

Boekdag

Inbinden

Jullie hebben nu ongeveer acht vellen papier voor je liggen. Nummer de vellen in die volgorde dat ze in het boek komen. In de volgende stappen gaan wij uit van acht vellen papier per boek.

Benodigheden:

- Vellen papier
- Liniaal/Geodriehoek
- Schaar
- Garen/dun touw
- Prikpen
- Dik vilt

Uitleg:

1. Om uit de acht vellen een katern te maken moeten de bladen een kammetje krijgen. Dit is een vouw in de lengte van het papier, ongeveer 1 cm van de linkerkant. De oneven vellen krijgen een kam naar achter, de even vellen een kam naar voren.
2. Werk vanuit het midden. Dus klem de kam van vel 5 om vel 4. Vervolgens moet vel 3 om dit bundeltje, dan volgt 6, etc.
3. Nu is er een katern ontstaan. Prik in het midden van het katern gaatjes in de rug met een prikpen. Hier komt later touw doorheen dat het boek bindt. Ongeveer 6 gaatjes is voldoende.
4. Ga nu met naald en draad door de gaatjes en bindt het boek strak genoeg. Als het boek te strak is gebonden dan zal het papier vouwen. Bind je te los, dan is het boek slap.
5. Knoop de eindjes vast, en je boek is af.